

Tradicionalni sari u konceptu održivosti - projektiranje kolekcije odjeće

Kundakčić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:265185>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb -
Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**TRADICIONALNI SARI U KONCEPTU ODRŽIVOSTI- PROJEKTIRANJE
KOLEKCIJE ODJEĆE**

Lucija Kundakčić

Zagreb, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

Zavod za dizajn tekstila i odjeće

ZAVRŠNI RAD

**TRADICIONALNI SARI U KONCEPTU ODRŽIVOSTI-PROJEKTIRANJE
KOLEKCIJE ODJEĆE**

Mentorica: izv.prof. dr. sc. Irena Šabarić

Lucija Kundakčić

Matični broj: 11522/tmd

Zagreb, rujan 2023.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Broj stranica:44

Broj slika:39

Broj literaturnih izvora:12

Broj likovnih ostvarenja:7

Članovi povjerenstva:

1. Doc. dr. sc. Snježana Brnada, predsjednica
2. Izv. prof. dr. sc. Irena Šabarić, članica
3. Doc. art. Josipa Štefanec, članica
4. Doc. art. Lea Popinjac, zamjenik članice

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Irena Šabarić

Neposredna voditeljica: Franka Karin, mag. ing. techn. text.

Datum obrane završnog rada:

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala Završni rad pod naslovom:

TRADICIONALNI SARI U KONCEPTU ODRŽIVOSTI-PROJEKTIRANJE KOLEKCIJE
ODJEĆE

i da sam njegov autor

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Lucija Kundakčić

(ime i prezime studenta)

Lucija Kundakčić

(potpis)

Zagreb, rujan , 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijski dio	2
2.1 Što je to Sari?.....	2
2.2 Kako se izrađuje Sari i od kojih materijala.....	3
2.3 Simboli, motivi, boje i njihova značenja.....	6
3. Načini omatanja Sarija oko tijela	12
3.1 Nivi.....	12
3.2 Sjevernjački.....	13
3.3 Maharashtra.....	14
3.4 Atpoure.....	15
3.5 Coorgi.....	15
3.6 Pinkosu.....	16
3.7 Mekhele chador.....	17
3.8 Seedha pallu.....	17
4. Zero Waste	18
5. Održivost u modi	19
6. Zero waste koncept krojenja	20
7. Eksperimentalni dio	20
7.1 „Ne bacaj, omotaj se“ kolekcija.....	21
7.2 Moodboard.....	21
7.3 Opis kolekcije.....	23
7.4 Finalni prikaz kolekcije.....	26
7.5 Konstrukcija odabranog modela.....	33
7.6 Izrada odabranog modela.....	35
ZAKLJUČAK	40
LITERATURA	41

Sažetak

Tema ovog završnog rada je tradicionalni Sari u konceptu održivosti koji se primjenjuje na projektiranje kolekcije odjeće. Rad se sastoji od teorijskog i eksperimentalnog dijela. U teorijskom dijelu opisan je i analiziran tradicionalni Sari, načini omotavanja, motivi, boje i njihova značenja. U eksperimentalnom dijelu predstavljena je kolekcija odjeće nazvana: Ne bacaj, omotaj se, nastala istraživanjem novih načina omatanja tkanine oko tijela inspiriranih načinima omatanja sarija.

Ključne riječi

Tradicionalni Sari, zero waste, održivost u modi, moda, načini omotavanja Sarija, kolekcija

1. Uvod

Ovaj rad bavi se istraživanjem tradicionalne ženske Indijske nošnje pod nazivom „Sari“. Govorit će se o više od 10 načina omatanja „Sari“ oko tijela, o tradicionalnom načinu izrade, te koji se materijali koriste.

U svijetu ima sve više smeća koje šteti našem okolišu i svemu oko nas kao i svim živim bićima. Onečišćenje nastaje kada se u okoliš ispuštaju razne štetne kemikalije, plinovi koji onečišćavaju vodu, zrak, tlo. Zato postoji koncept pod nazivom „Zero waste“ koji je usmjeren na život s manje smeća. Cilj tog koncepta je korištenje održivih materijala, izbjegavanje jednokratnih proizvoda ili onih manje kvalitete (*fast fashion* odjeća). Stoga je bitno za modni i industrijski svijet da prakticiraju održivost kako bi pomogli da se što manje smeća i štetnih tvari baca. Održivost u modi primjenjuju mnogi dizajneri koji koriste organske boje za bojanje tkanine, high street trgovine također proizvode odjeću izrađenu od organskih materijala i nude „održive“ linije proizvoda. Ogromna količina odjeće godišnje ode u otpad, stoga neke trgovine poput Zare i H&M nude usluge gdje se može ostaviti stara odjeća za recikliranje.

Povezivanjem tradicionalne Indijske ženske nošnje s održivosti u modi nastaje moderna kolekcija inspirirana načinima omatanja Sarija, u kojoj se primjenjuje „zero waste“ koncept krojenja koji pridodaje sve većem razvoju održivosti mode i manjem stvaranju velikih količina otpada. Isto tako poziva dizajnere, te modne brendove da budu društveno i ekološki prisutni.

2. Teorijski dio

2.1 Što je to Sari?

Tradicionalna ženska Indijska nošnja poznata pod nazivom „*Saree*“ u prijevodu Sari poznata je već 2000 godina kao jednostavni odjevni predmet kreiran u 20. stoljeću od strane Pariških dizajnera, nose ga žene i djevojke diljem Indije.

Žene u Indiji nosile su dugačke tkanine omotane oko tijela dugo prije nego što je došla odjeća koja je bila skrojena. Najraniji zapisi koji su pronađeni o Sariju vraćaju se natrag u 100.g. pr., gdje je opisana žena koja nosi Sari čvrsto omotan oko cijelog tijela u stilu „*kachcbba*“. Ovaj način omotavanja oko tijela se razvio među plesačicama hrama Indijaca u drevnom vremenu kako bi omogućili svojim udovima slobodu u kretanju, dok je istovremeno održavao standarde skromnosti njihovih društava. Tkanina tog odjevnog predmeta proteže se od 4 do 8 metara dužine, te širine od 1 metar koja se omotava oko cijelog tijela. Većina tkanine je nabrana oko struka, a onda omotana oko tijela praveći suknu, preostala tkanina prebacuje se preko gornjeg dijela tijela, prekrivajući barem jedno rame, te nekada i prekrivajući glavu. U nekim regijama žene nose kraće dužine tkanine koje se omotavaju samo oko struka. Ovaj odjevni predmet poznat je pod mnogim imenima, ali najčešće pod nazivom „*lungi*“. Nošeni su i u zemljama kao što su Bangladeš, Nepal, Sri Lanka. Mnogi od njih posjeduju tradicionalni Sari koji nose još i danas. Izgled se razlikuje od regija do regija, od zajednica do zajednica. Ženina nacionalnost ili klasa odlučuju o tome kakve će tkanine, boje i uzorke koristiti za Sari, na sve to utječu socijalne norme u toj regiji u kojoj žive.

U sjevernoj Indiji očekivano je da udovica nosi bijelo, boju žalosti. Žarke boje smatraju se povlasticom mladih udanih žena, crvena je boja radosti, energije i bračnog statusa (zato je nošena od strane mladenki). Starije udane žene nose tamno plavu i druge „dosadne“ tonove. Žene inače trebaju pokrivati glavu, ali u Južnoj Indiji je manje vjerojatno da će pokriti glavu.[1]

Sl. 1.) Teracotta figurica u Sariju, 200-100.BCE [1]

Sl. 2.) Žena i dijete obučeni u Sari, 1924. [2]

2.2 Kako se izrađuje Sari i od kojih materijala

Postoji raznoliki broj prekrasnih tkanina, boja, uzoraka i stilova drapiranja, s visoko kvalitetnim dizajnima. Sari sadrži najveći broj detalja, obuhvaćajući simbole, uzorke i motive, zajedno s porijeklom i informacijama o tome kako su se razvijali. Tkanine su ručno tkane u udaljenim planinskim krajevima od čiste luksuzne svile, dok nekad mogu biti izrađeni na tekstilnim tkalačkim strojevima. Sari je izvorno izrađen od pamuka, ali oko 2000. godine prije Krista svila se počela utkivati u odjevne predmete, te je tako nastao klasični Sari po kojemu su najpoznatiji.

Ručno rađeni Sari ima visoku vrijednost, te su detalji finije izrađeni. Kvalitetniji Sari napravljen je od skupih tkanina, kao što su gusta svila ili fini pamučni muslin, pa je širi i duži od onih napravljenih od jeftinijih tkanina. Oni napravljeni na tkalačkom stroju od najjeftinijih materijala nošeni su od strane seljaka i siromašnih. Bez obzira bili srednja klasa ili bogati Sari bi trebao brisati pod jer su otkriveni gležnjevi znak pripadnosti siromašnim radnicima.[1]

Svila je odigrala jedinstvenu ulogu u povijesti Indije. Korištena je za vjerske i svjetovne svrhe. Iako je podrijetlo dudove svile je Kina, ne-duda svilene sorte Eri, Muga i Tussar su autohtoni u

Indiji. Tkalci za ručno tkanje usavršili su umjetnost i tkali su složene uzorke svilene tkanine, uglavnom koristeći Dudovu svilu. Dudovu svilu proizvodi poznata vrsta insekata Bombyx mori. Dudove čahure imaju kontinuirane neprekinute filamentne niti. Potpuno pripitomljena sorta svile, također je najzastupljenija. [2]

Sl.3.) Čahura od Dudovog svilca, 2022. [3]

Tehnike vezenja i bojenja svile pokazivale su status žene koja ga nosi, a šarenijim i ukrašeniji vez predstavlja bogatije žene. Dok su se stil i drapiranje s vremenom razvijali, Sari je nastavio biti glavni odjevni predmet u indijskim ženskim ormarima, posebno za vjenčanja. Postoji Sari svilena vrpca koja je izrađena od 100% Sari svilenog materijala. Nazvana "Reciklirana Sari svilena pređa". Sari svilena vrpca nije napravljena na isti način na koji se proizvodi tradicionalna reciklirana roba, već je izvedena iz ostataka Sari materijala koji je ili ostao od stvaranja punog Sarija, ili od Sarija koji više nisu nosivi. Za razliku od bacanja ovog materijala na odlagališta, ovaj materijal se spašava i stvara u nešto upotrebljivo. Ovaj pothvat recikliranja postao je popularniji početkom 21. stoljeća, a trgovine su se otvorile posebno za tu svrhu. Ubrzo nakon toga rođena je Sari svilena vrpca. Sari vrpca sastoji se od ručno poderanih traka ostataka Sari materijala, koji se zatim šivaju zajedno kako bi se stvorila jedna kontinuirana traka. Sari materijal se trga u ravnoj liniji. Ponekad se rubovi drže izlizanim ili nedovršenim, dok su drugi put rubovi zašiveni kako bi se stvorio gotovi izgled. Bojenje se može dogoditi prije ili nakon izrade vrpce. Kako bi se stvorila ujednačenija pređa, bojenje se događa nakon što je vrpca

rastrgana, ušivena, zatim umotana u pređu, a može se pigmentirati prirodnim bojama (od bilja i voća) ili sintetičkim bojama. Uz ovu metodu, svaka pređa Sari svilene vrpce je jedinstvena, zbog različitih tehnika svakog obrtnika. [5]

Sl. 4.) Prikaz žene kako prede pređu [4]

Sl.5.) Prikaz bojanja pređe [5]

Postoje i tkanine izrađene od zlata. Najstarija tkanina izrađena od zlata nalazi se u Rig Vedi od prije više od 3000 godina. Njegova kontinuirana važnost u suvremenim vremenima odražava trajno ljudsko divljenje pojmovima čistoće, plemenitosti i dragocjenih materijala. Ideja korištenja plemenitih metala dolazi iz Indije, gdje se tkalo metalnom pređom. Poznat je pod nazivom „zari“, izvorno se koristio u svetoj simbolici i za ručno tkanje tkanina za aristokraciju i trgovačku elitu. To je jedna od najrjeđih i najfascinantnijih tradicija tkanja iz Indije, gdje se rastaljeno srebro prerađuje kako bi postalo kalem srebrnih niti, galvanizirano zlatom, a zatim utkano u tekstil od svile ili pamuka. Proces izrade „zarija“ uključuje korištenje velikih komada srebra koji se oblikuju u vrlo finu pređu kroz različite faze. Ručno je intenzivan, dugotrajan i zahtijeva stalan nadzor i kontrolu, zajedno s vještinama koje se mogu razviti samo tijekom nekoliko desetljeća. Tkanje je najbolje napraviti na svilenkastoj pređi ili vrlo finoj i visokokvalitetnoj pamučnoj pređi. Tkanine koje se mogu izraditi su čista svila, saten po svili, saten od satena i muslin ili pamuk od svile. [6]

Sl. 6.) Tkanina utkana s zlatnim nitima [6]

2.3 Simboli, motivi, boje i njihova značenja

Tkanina kojom je izrađen Sari ukrašena je s mnogo različitih motiva, uzoraka, simbola. Svaki simbol ili motiv ima svoje značenje. Svaki aspekt života ima posebno značenje koje je preneseno na simboličko izražavanje na odjeći. Boja sarija je isto tako imala značenje i razlog zašto se nosi.

Bijela boja nikad se ne nosi na vjenčanjima, jer je to boja žalosti i oplakivanja, zato ju nose udovice. Crvenu boju nosile su sve mladenke jer se smatra pogodnom za emocionalnost, seksualnost i plodnost, starije udane žene nose svjetliju crvenu. Zelena boja se nosi kao dodatak, biti popularan među muslimanima znači nositi zelenu, u nekim područjima se nosila na vjenčanju, najčešće na mjestima gdje se žuti Sari nosio na nekim od rituala vjenčanja. Plavu boju izbjegavale su nositi visoke klase, zbog toga što je dobivanje indigo boje uključivalo fermentaciju (proces u kojemu se ubrano lišće indigofera potapalo u vodu kako bi indikan (aminokiselina) koja se nalazi u njima oslobodila glukozu), što su smatrali ritualno nečistim, oni koji su ju nosili vidjeli su plavu boju kao zaštitu od „evil eye“. Plava i crna smatrale su se nepovoljnim bojama koje su održavale tugu i loš predznak. Plavu su nosile plemenske i nisko klasne grupe, što je bilo prikazano kao zaštita od „evil eye“ (uvjerenje da oči mogu nanijeti štetu pogledom koji ima lošu namjeru). Danas se plava često nosi od strane starijih žena i

udovica sa različitim tonovima plave, crne te zelene. Žuta boja se smatra bojom religije, žuta ili narančasta je boja svetca i drugih individualaca koji su se odrekli svoje obitelji kako bi vodili spiritualni život s ciljem da se oslobode od beskrajnih krugova ponovnog rođenja. Prvi dan Hindu ceremonije vjenčanja, mlada se kupa u „*haldi*“ (kurkumi) dok nosi žuti sari kako bi se ritualno očistila. On se tradicionalno nosi sedam dana nakon porođaja, dok majka obavlja različite činove štovanja.[1]

Sl. 7) Mlada u crvenom sariju, 2020.[7]

Sl. 8) Udovica koja nosi bijeli sari, 2016.[8]

Mali geometrijski oblici uključivali su širok raspon raznih motiva (pruge, crtice, kvadrati, rubovi, volani, nazubljene trake, dijamantne trake). Mnogi od njih su bili utkani u niti osnove na tkalačkom stanu, stvarajući trake s uzorkom na rubovima sarija. Gdje su koristili nekoliko štapova za podizanje niti osnove, dizajn je bio jako malen te se ponavljao. Naziv većine malih ponavljajućih uzoraka uzimani su iz prirode. Jedan od njih je cvjetni pupoljak „*jbaalara*“ koji se nalazi duž unutarnjeg ruba obruba te završetka sarija, naziv sjemena često se nalazi i kad nema jasne vizualne veze (sjeme leće i kumina). Naziv stonoga daje niz različitih geometrijskih motiva , koji označava vez nalik na riblju kost koji se koristi za spajanje dvaju šavova. Naziv za motiv riblje kosti je „*karati*“(bodež) što može značiti simboličku vezu u prošlosti, te ima zaštitničku funkciju.

Motiv Hrama sastoji se od nizova velikih trokuta koji se nalaze duž etničkih i plemenskih granica, obično se utkaju u podlogu sarija u tehnici isprepletene potke, tako da trokuti pokazuju u smjeru potke, ima različite nazive u različitim dijelovima Indije.[1]

Sl.10.) Motiv hrama na tkanini

Motiv trokuta je tkan kao diskontinuirane figure potke koji slobodno lebde na ravnom tlu. Trokutasti oblici obično se prikazuju s dodatnim malim dijamantom ili trokutom postavljenim na vrh glavnog trokuta. Mnogi motivi se nalaze na sarijima žena plemena Gond, Baiga i Oraon, najčešći naziv za ovaj motiv je „singhulia“ (uljepšati), potječe od vodenog kestena koji ima plod u obliku trokuta s bodljom sa svake strane. Smatra se jednim od najstarijih pronađenih uzoraka u arheološkim zapisima. Dvostruki trokutasti motivi izrađeni su u obliku pješčanog sata. Kvadratni motivi se često nalaze na plemenskim sarijima, no rijetko su jednostavni i obično imaju nekoliko unutarnjih kvadratića unutar glavnog, s ukrasima na vanjskim stranama svakog kuta.

Motiv puzave loze danas se povezuje uz skupocjeni tekstil s figurama koje ima islamska vjera. Prvi put se pojavljuje u kamenim ogradama iz razdoblja Shanuga kao stilizirani prikaz lotosa. Od tada postaje poznat kao „loza želja“, za koje kažu da označava životnu snagu koju dijele sva živa bića, tako povezujući bogove s ljudima, životinjama i biljkama. Puzava loza obično je bila urezana oko vrata hramova, mnoge žene boje svoje pragove i dovratnike u tom motivu.

Motiv cvijeća ima veliku ulogu u hinduističkoj i ranoj budističkoj ikonografiji. Još uvijek se koriste vijenci cvijeća dajući se počasnim gostima i božanstvima, kao i nevjesti i mladoženji tijekom ceremonije vjenčanja. Cvijet se odnosi na aspekte ženske anatomije, isto tako koristi se kao simbol plodnosti, posebno cvjetovi krizantema, lotos, jasmin. Cvijet jasmina je davno popularan cvjetni motiv, za koji se zna da je ukrašavao tkanine kralja Harsha iz 7.st. Koristi se za zaštitu od „evil eye“, kao i latica cvijeta bundeve koja je simbol zaštite i sreće tijekom žetve. Vrste cvijeća prikazana su na tradicionalnim sarijima. Lotosov cvijet se u religiji koristi kao

sjedište na kojem počivaju članovi hinduističkog i budističkog panteona, predstavljajući njihovu duhovnu moć, također simbolizira materijalni svijet u svim oblicima. On simbolizira materijalno bogatstvo. Plodni cvijet lotosa posebno je naglašen na tradicionalnim vjenčanim sarijima.[1]

Sl.11.) Motiv cvijeta lotosa, 2017.[11]

Motivi Buta i Buti druga su skupina cvjetnih motiva, koje su prikazane kao cvijeće, grančice ili grmovi. Stvaraju se kao lebdeći elementi dizajna postavljen na jednostavnu pozadinu. Manji Buti su tkani u ponavljanim redovima preko polja sari, dok su bure stvoreni u redovima duž završetka. Bute su bile prikazane na skupocjenim tkaninama s figurama koje su nosile muslimanske elite.

Motiv Kalga (mango) razvio se iz cvjetnih biljaka i stabala života iz 17.st., dizajni su stvoreni na skupocjenim tkaninama tkanim goblenom. Raniji dizajni prikazivali su pojedinačne biljke s velikim i tankim valovitim cvjetovima stabljike, malim listovima i krojenjem. Tijekom vremena dizajn je postao gušći, s više cvjetova i listova, iz čega nastaje stablo života. Kalga šalovi stvoreni na kašmiru postali su modni predmet u Europi. Kalga(mango) je postao važan motiv u Indiji. Mango je snažan simbol plodnosti, simboli plodnosti često su prikazani ispod grane stabla manga. Gaženjem manga u sjevernoj Indiji vjeruje se da će potaknuti plodnost.[1]

Sl.12.) Motiv kalge (manga), 2017.[12]

Motiv Peepal lista srcolikog je oblika koji dolazi od drveta Peepal jedan je od najranijih i najčešćih motiva. Uzgajaju se u blizini hramova i sela radi sjene, sadnja takvog drveta smatra se dobrobiti.

Stablo života bio je diljem Indije simbol plodnosti te zaštitnik plemena i kaste (društvene skupine nasljednog božanskog karaktera). Tradicionalno se održavaju rituali štovanja i šticejenja stabla, koja su bila značajan izvor za život zajednice.[1]

Sl.13.) Simbol stabla života, 2022.[13]

Motiv Pauna imao je nekoliko značenja besmrtnost, ljubav, udvaranje, plodnost, kraljevska raskoš, rat. Paunovi su slikani na grobovima. Neke od ovih ptica imaju rogove a biljke koje izviru iz njihovog tijela označavaju plodnost ili ponovno rođenje, dok drugi koji nose malenog čovjeka u sebi sugeriraju da su oni nositelji duhova mrtvih na ovaj svijet. Paun asociira dolazak mladih na svijet i dolazak kiše plesom kako bi privukao partnera.[1]

Sl.14.) Motiv pauna, 2017.[14]

Simbol ribe moćni je simbol plodnosti diljem Indije, što ukazuje na obilje hrane, bogatstva i djece.

Motiv slona koristi se kao dar božanstva lokalne zajednice u zamjenu za blagoslov, oporavak bolesnog djeteta, dobru žetvu ili za sretnu zajednicu kada mlada i mladoženja prolaze kroz ceremoniju vjenčanja. Slon se tradicionalno povezuje s plodnošću, vodom, kraljevskom moći. Fizička moć slonova koristila se tijekom rata i prirodnih katastrofa.[1]

Sl.15.) Motiv slona, 2017.[15]

3. Načini omatanja Sarija oko tijela

3.1 Nivi

Uobičajen je u urbanim sredinama Indijske žene srednje klase. Ovaj stil je osnovni stil omatanja, te je danas većina sarija vezana uzicom. U prošlosti prvih 90 cm gornje obrube sarija bio je čvrsto vezan oko struka, te nabori tkanine činili su suknju i bili su podvinuti u nju (ili hlače). Nazvan je „*ulta*“ što znači loš, obrnuti način omatanja sarija.

Metoda omotavanja: Gornji unutarnji rub sarija se podvrne na prednji lijevi bok lijevom rukom, a gornji obrub se podvrne oko struka u podsuknju ili hlače. Jedna polovica od dvije trećine tkanine se nabire lijevom rukom, zatim se podvrne u pojas podsuknje. Preostali dio tkanine se prebaci preko lijevog ramena tako da kraj sarija dođe do boka, te se nabere dovoljno da stoji na ramenu. Kraj sarija je ogrnut preko prednje strane lijevog ramena tako da visi na leđima, kraj koji je ostao podvrne na desni bok.[1]

Sl.16.) Nivi stil omatanja[16]

3.2 Sjevernjački

Suknja je naborana sprijeda, a kraj sarija je zamotan oko leđa i preko prednje strane, tako da kraj prekrije grudi osobe koja ga nosi. Postoje mnoge varijacije ovoga stila, ali Gujarati, Bihari i Orrisan su najčešći. Sari iz sjevernih krajeva imaju puno dekorativnije krajeve zbog velike vidljivosti prilikom nošenja ovakvog stila. Nazvan je „*sidha*“ što bi značilo točan ili dobar stil omatanja sarija.

Metoda omatanja: Gornji unutarnji rub sarija se podvrne na prednji lijevi bok lijevom rukom, a gornji obrub se podvrne oko struka u podsuknju ili hlače. Jedna polovica od dvije trećine tkanine se nabire lijevom rukom, zatim se podvrne u pojas podsuknje. Preostali dio tkanine se prebaci preko lijevog boka i preko desnog ramena odostraga. Lijevi ćošak od kraja sarija je podvrnut u podsuknju na stražnjem lijevom boku.[1]

Sl. 17.) Sjevernjački stil omatanja,2021.[17]

3.3 Maharashtra

Za ovaj stil potrebna je tkanina dužine od 8 do 9 metara. Tkanina se uvlači između nogu te se podvrgne u stražnji dio struka, čime se dobije oblik hlača. Ne koristi se podsuknja.

Metoda omatanja: Gornji rub sarija se prvo čvrsto sveže oko struka prije nego što su prednji nabori napravljeni, nakon toga se nabire tkanina na prednjem dijelu te se podvrne. Na središnjoj točki nabora tkanina se uzme za donji rub i prebaci se unatrag između nogu, te se taj rub podvrne oko struka na stražnjem dijelu. Preostali dio tkanine se prebaci preko lijevog ramena. [1]

Sl. 18.) Maharashtra stil omatanja, 2023.[18]

3.4 Atpoure

Jedan je od najprepoznatljivijih stilova. Sprijeda je prekriven naborima, dok se na oba ramena pojavljuje „pallu“ (veo). Tkanina prvo dolazi sa stražnje strane na lijevo rame, a zatim dolazi sa stražnje strane na desno rame. Nekada su bengalske žene vezale hrpu ključeva na kraj vela koji ide preko desnog ramena. Što je označavalo moć žene.[3]

Sl. 19.) Atpoure stil omatanja,2021.[19]

3.5 Coorgi

Coorg je brdska stanica u zapadnim gatima Karnatake. Kako bi se ženama olakšalo penjanje po brdovitim padinama područja, ovaj stil omatanja doveden je u praksu. To im je pomoglo da se popnu na drveće i aktivno obavljaju svakodnevni posao. Coorgi stil ima nabore na leđima, dok se kraj ili veo sarija donosi sa stražnje strane ispod oba ramena, a zatim učvršćuje na desno rame čvorom. Crvene i zlatne svilene sarije nose mladenke u ovom stilu tijekom svog vjenčanja.[3]

Sl.20.) Coorgi stil omatanja,2021.[20]

3.6 Pinkosu

Ovaj stil je najprikladniji za vruće vrijeme. Riječ „pinkosu“ znači nabori straga, stoga je u ovom stilu sari omotan oko struka jedan i pol puta, pružajući veću pokrivenost, gdje za razliku od normalnog sarija, nabori padaju prema vanjskoj strani iznutra. Stoga su za ovaj stil preferirane ručno tkane pamučne tkanine, jer se mogu nositi s obje strane.[3]

Sl.21.) Pinkosu stil omatanja,2021.[21]

3.7 Mekhele chador

Ovaj stil nose mlade djevojke iz Assama, sastoji se od dva dijela. Jedan dio tkanine nosi se na dnu poput saronga (tradicionalne odjeće) s ispresijecanim naborima ispred, dok je jedan kraj drugog dijela uvučen oko struka na lijevoj strani, a drugi kraj je ogrnut na rame poput šala.[3]

Sl.22.) Mekhele stil omatanja,2021.[22]

3.8 Seedha pallu

Stil koji se prakticira u državama Uttar Pradesh, Gujarat i Odisha, svakodnevno nose pučke žene. U ovom stilu veo se koristi umjesto dupatte (tkanine nalik na šal kojom se prekriva glava i ramena). Ovaj stil omogućuje slobodne pokrete ruku i dobro funkcioniira za teške sarije, jer ramena ne moraju nositi težinu teško obrađenih ukrasa na velu. Također, to je najbolji način da prikazete sve zamršene dizajne koji se nalaze oko vela i krajeva sarija.[3]

Sl.23.) Seedha pallu stil omatanja, 2021.[23]

4. Zero Waste

Zero waste je svjetski pokret koji promovira život bez stvaranja ikakvog otpada. Naglasak je na korištenju održivih materijala (staklo, drvo, metal), izbjegavanje jednokratnih proizvoda (npr. plastične čaše) ili onih manje kvalitete (npr. fast fashion odjeća). Oceani su puni plastičnog otpada, a procjenjuje se da oko 8 milijuna tona plastike godišnje ulazi u mora diljem svijeta te da oko 80 % onečišćenja svjetskih mora otpada na plastiku.[7]

Brzi gospodarski rast i globalizacija proizveli su golemu količinu otpada i privukli globalnu pozornost zbog potencijalnog utjecaja na okoliš i rasipanja resursa, poput ilegalnog odlaganja i prekogranično kretanje industrijskog otpada, neformalno recikliranje e-otpada, gubitak hrane i oslobađanje staklenički plinova, potrošnja resursa. Ideja 'nula otpada' stoga je učinkovito sredstvo za rješavanje problema krutog otpada. Nula gospodarenje otpadom za kruti otpad, industrijski, građevinski i elektronički otpad mora se pomaknuti izvan recikliranja, na područje višeg kraja gospodarenjem otpadom, kao što je eko - dizajn, eko - označavanje, zatvoreni lanac i čista proizvodnja.[9]

Novi proizvodni procesi i pametniji dizajn gdje se proizvođači smatraju odgovornima za cijeli životni ciklus svojih proizvoda, što im daje poticaj da dizajniraju za okoliš, a ne za odlagalište. Infrastruktura za oporabu resursa za zamjenu odlagališta i spalionica i oporabu 90% ili više našeg otpada kroz ponovnu upotrebu, kompostiranje i recikliranje. O snažena zajednica u kojoj svatko ima svoju ulogu i sudjeluje u sustavu koji podržava njihove vrijednosti i prioritete, a istovremeno poziva na Zero Waste napredak u zajednici[8]

5. Održivost u modi

Održivost u modi važna je za okoliš, koji je mnogo onečišćen od štetnih plinova, kemikalija, plastike. Mnogi dizajneri i modni brendovi od namještaja do modnog nakita sve više obraćaju pozornost na održivije metode proizvodnje, korištenjem perilica rublja koje koriste manje vode, ili korištenjem organskih boja za tkanine umjesto sintetičkih. High street trgovine i brendovi sada također proizvode odjeću izrađenu od organskih materijala i nude "održive" linije proizvoda.[10] Jedan od njih je brend pod nazivom Diesel koji je za svoju kolekciju proljeće/ljeto 2020.g. predstavio ikonične traper modele razvijene u skladu s održivosti i poštivanju prema okolišu. Materijali koji su se koristili za izradu stvoreni su pomoću inovativnih tehnika koje smanjuju uporabu vode i kemikalija tijekom proizvodnog procesa. Svaki model tretiran je s minimalnom količinom GreenScreen certificiranim kemikalijama, dok je upotreba vode smanjena na 40% manje u odnosu na konvencionalne metode.[11] Također H&M je za proljeće 2021. izbacio kolekciju koja je izrađena od održivog materijala pod nazivom Agraloop Biofibre (materijal koji se izrađuje od otpada i ostataka konoplje, lana, banane, ananasa).[12]

Pomoću recikliranja mi sami možemo pomoći okolišu, isto tako staru odjeću koju ne koristimo možemo odnijeti u brendove trgovina (Zara, H&M) koje imaju uslugu da odložimo staru odjeću kako bi ju reciklirali.[10]

6. Zero waste koncept krojenja

U modnom svijetu koncept krojenja tako da se višak materijala ne baca, je mnogo bitan za naš okoliš. Sprječavanje bacanja i odlaganja velikih količina materijala i bilo kojeg drugog otpada pomaže da se smanji količina štetnih tvari koje štete živim bićima i biljnom svijetu. Zato neki dizajneri koriste višak materijala s kojim se mogu oblikovati različiti odjevni predmeti manipuliranjem viškom tkanine na odjevnim predmetima uz primjenu naprava za krojenje, ukrasa i trodimenzionalnih oblika. Tako se dobiju razne zanimljive ideje za odjevne predmete. Neki od njih koriste odjevne predmete koji više nisu za upotrebu i od toga naprave novi inovativni odjevni predmet. Stoga u ovom radu eksperimentalni dio se svodi na to da se izradi kolekcija u konceptu zero waste krojenja gdje bi se iskoristio sav materijal. I tako bi potakli druge dizajnere ili oni koji su na putu da postanu jedan od njih koriste takav koncept krojenja i očuvaju naš okoliš.[10]

7. Eksperimentalni dio

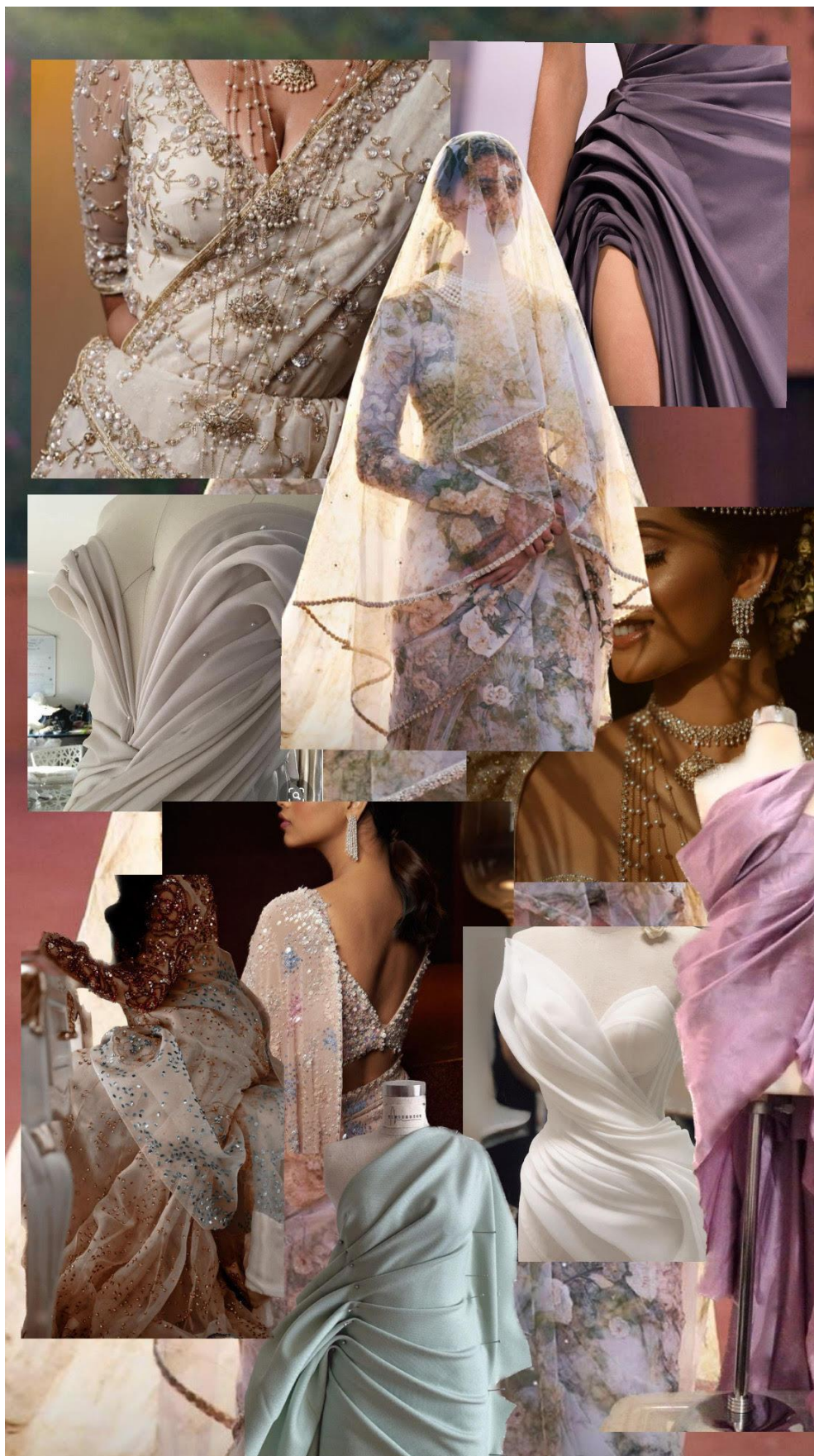
U ovom dijelu rada prikazat će se razvoj zadatka, inspiracija, te kreiranje same kolekcije. Inspiracija su načini omotavanja tradicionalnog ženskog odjevnog predmeta na području Indije pod nazivom Sari. Postoje mnogi načini omotavanja Sarija oko tijela, ali zadatak je naći nove načine omotavanja Sarija koji će se povezati s zero waste konceptom krojenja. Kojeg treba biti sve više u modnom svijetu. Kolekcija će se oblikovati sljedećim redoslijedom: moodboardom, skicama kolekcije, tehničkim crtežom i opisom svakog modela kolekcije, izrada odabranog modela kolekcije.

7.1 „Ne bacaj, omotaj se“ kolekcija

Istraživajući tradicionalne stilove omatanja sarija oko tijela, došla sam do ideje da napravim kolekciju u kojoj ću prikazati kako se može raznim načinima omatanja materijala dobiti zanimljive teksture i oblici. Na skicama će se prikazati omotavanje materijala oko tijela raznim načinima, te na nekim dijelovima materijal će se pričvrstiti s gumbom kako ne bi padala s tijela. Sve to se povezuje s održivosti u modi tako što se primjenjuje zero waste koncept krojenja. U tom procesu krojenja nijedan dio materijala se neće baciti, već će se cijeli materijal iskoristiti. Tako bar na neki način pomažemo okolišu da se što manje zagađuje. Za svaki model koristiti će se materijal dužine od 4 do 6 metara. Kolekcija će sadržavati 7 modela, te za modele koristiti će se materijali: saten, viskoza, šifon.

7.2 Moodboard

U ovom dijelu prikazati će se moodboard. Na njemu se nalaze fotografije koje prikazuju Sari, te neke nove načine drapiranja i omatanja tkanine čime dobivamo zanimljive oblike, koje se dobiju korištenjem raznih vrsta materijala.

Sl.24.) Moodboard za kolekciju „Ne bacaj, omotaj se“

7.3 Opis kolekcije

Kolekcija inspirirana tradicionalnim načinima omatanja Sarija oko tijela, sastoji se od 7 modela koji su prikazani na projektnim crtežima. Za izradu je izabran jedan model iz kolekcije. Koji je izrađen od benettona dužine 4 m. Kolekcija je povezana različitim načinima omatanja, koji daju zanimljivu teksturu. Za preostale modele koristi se materijal dužine od 2 do 4 m, materijali koji se koriste su benetton, viskoza, saten i šifon u pastelnim tonovima(roze, plave i ljubičaste). Neki modeli sadrže gumbe koji pomažu da materijal ne pada s tijela. Cijela kolekcija osmišljena je na način da se izrađuje tako što se cijeli materijal iskorištava. Tim načinom održivost u modi pomaže zero waste pokretu.

Sl.25.) Skice za kolekciju

7.4 Finalni prikaz kolekcije

A) Prvi model kolekcije sastoji se od 5 koraka omatanja. Model je izrađen od pastelno roza satena. Za ovaj model koristi se materijal dužine 3 m. Za njega je potrebno staviti pojas oko struka. Model sadrži gumb na stražnjoj strani koji pomaže da materijal ne pada s tijela.

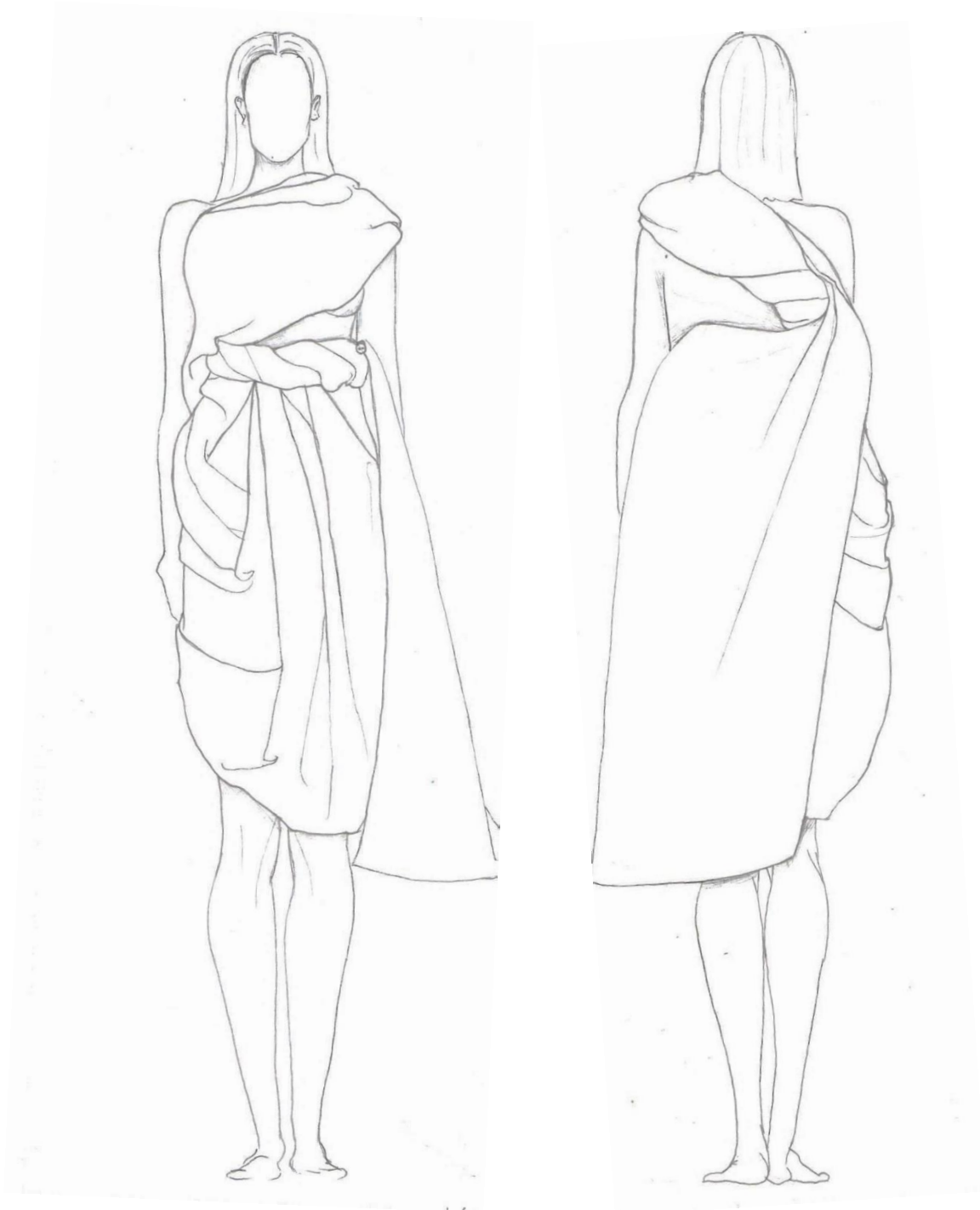

Sl.26.) Projektni crtež A modela

B) Drugi model kolekcije sastoji se od 5 koraka omatanja. Model je izrađen od pastelno plavog šifona. Dužina materijala za ovaj model iznosi 4 m. Na prednjem bočnom dijelu se nalazi gumb koji drži materijal da stoji na mjestu.

prednji dio

stražnji dio

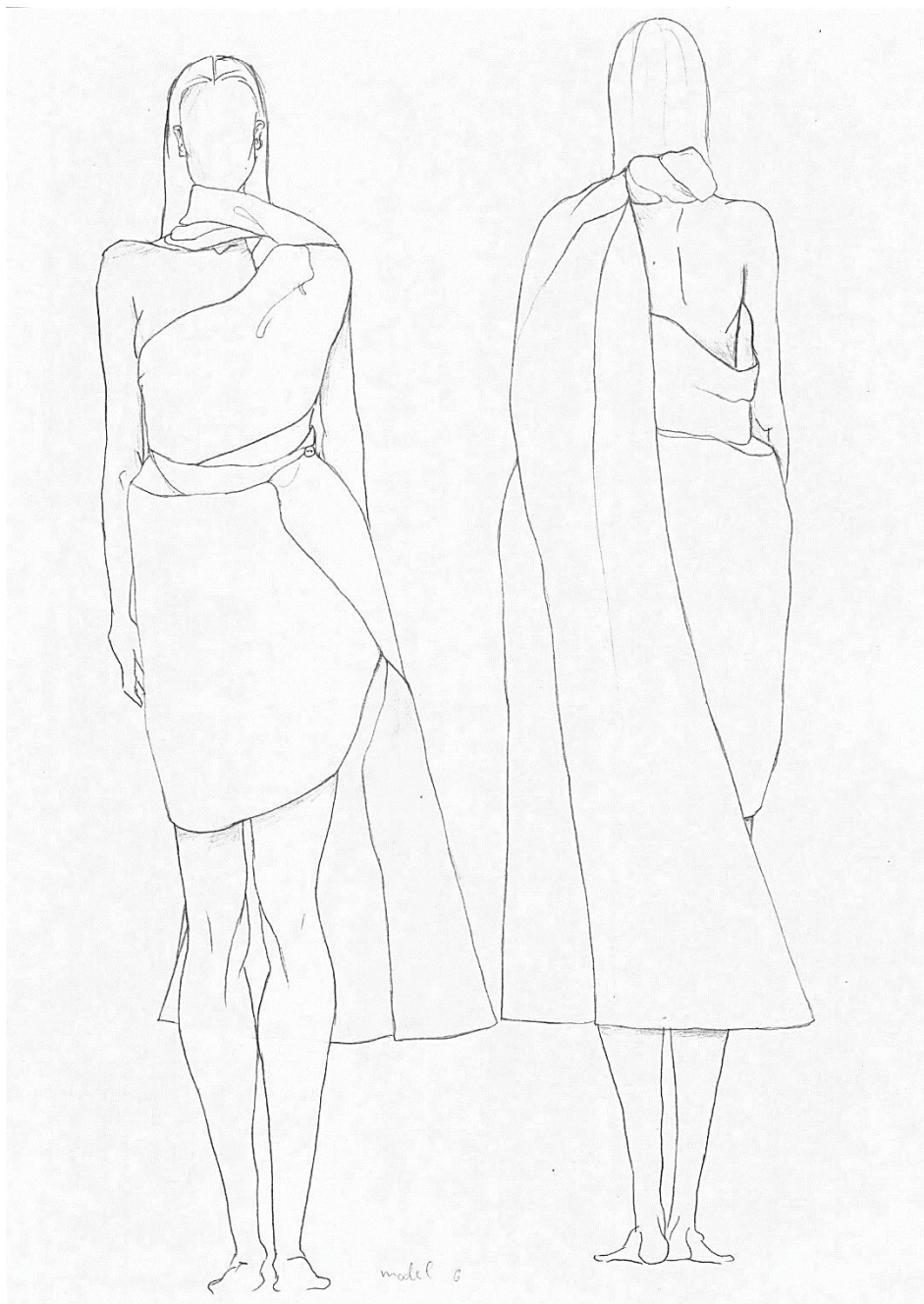

Sl.27.) Projektni crtež B modela

C) Treći model kolekcije sastoji se od 4 koraka omatanja. Za ovaj model koristi se materijal dužine 3 m. Model je izrađen od pastelno plave viskoze. Na prednjem bočnom dijelu nalazi se gumb koji drži materijal na mjestu.

prednji dio

stražnji dio

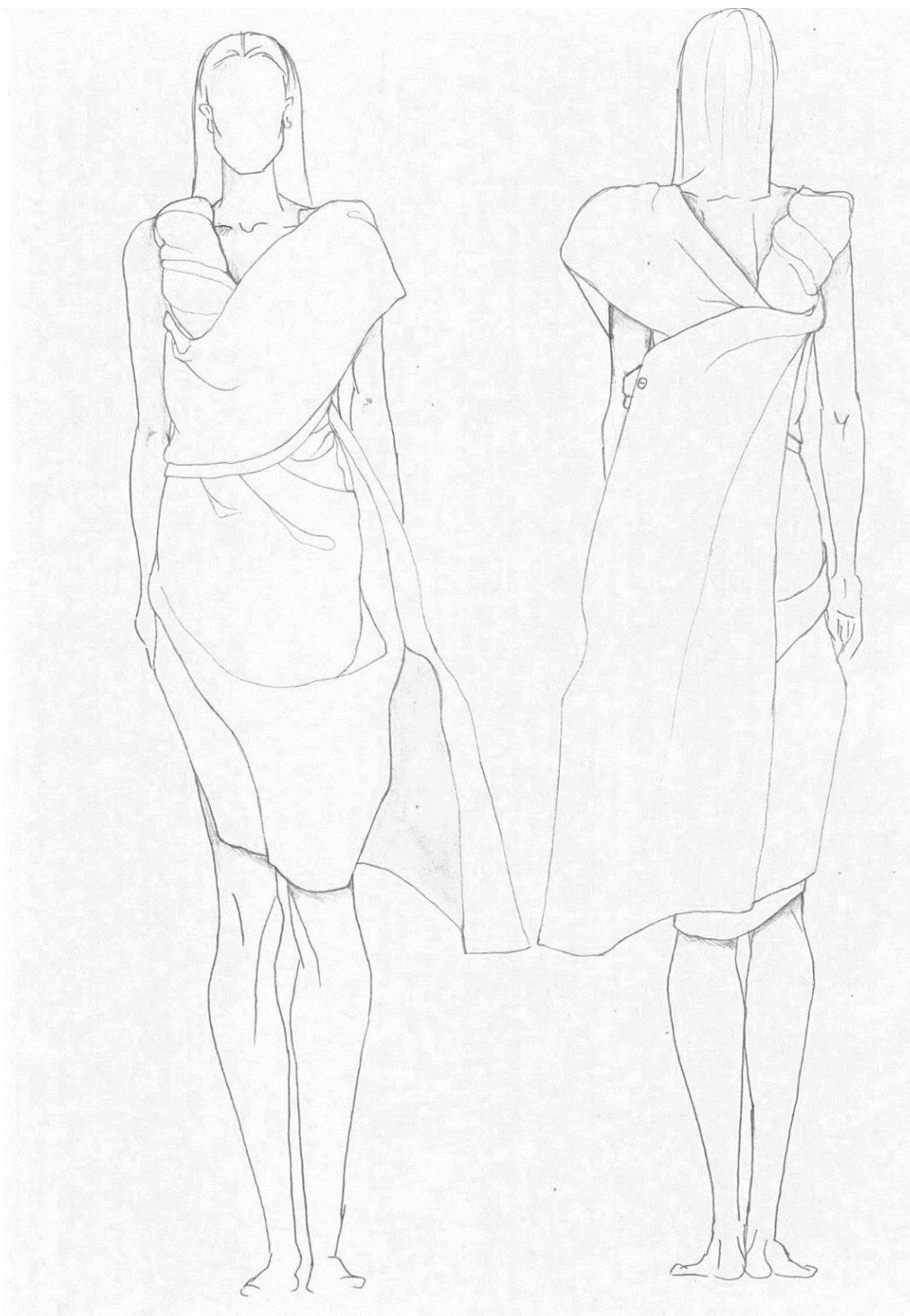

Sl.28.) Projektni crtež C modela

D) Četvrti model kolekcije sastoji se od 6 koraka omatanja. Model je izrađen od pastelno roza šifona. Dužina materijala za ovaj model iznosi 3 m. Na stražnjoj bočnoj strani nalazi se gumb koji drži materijal da stoji na mjestu. Za ovaj model potreban je pojas oko struka.

prednji dio

stražnji dio

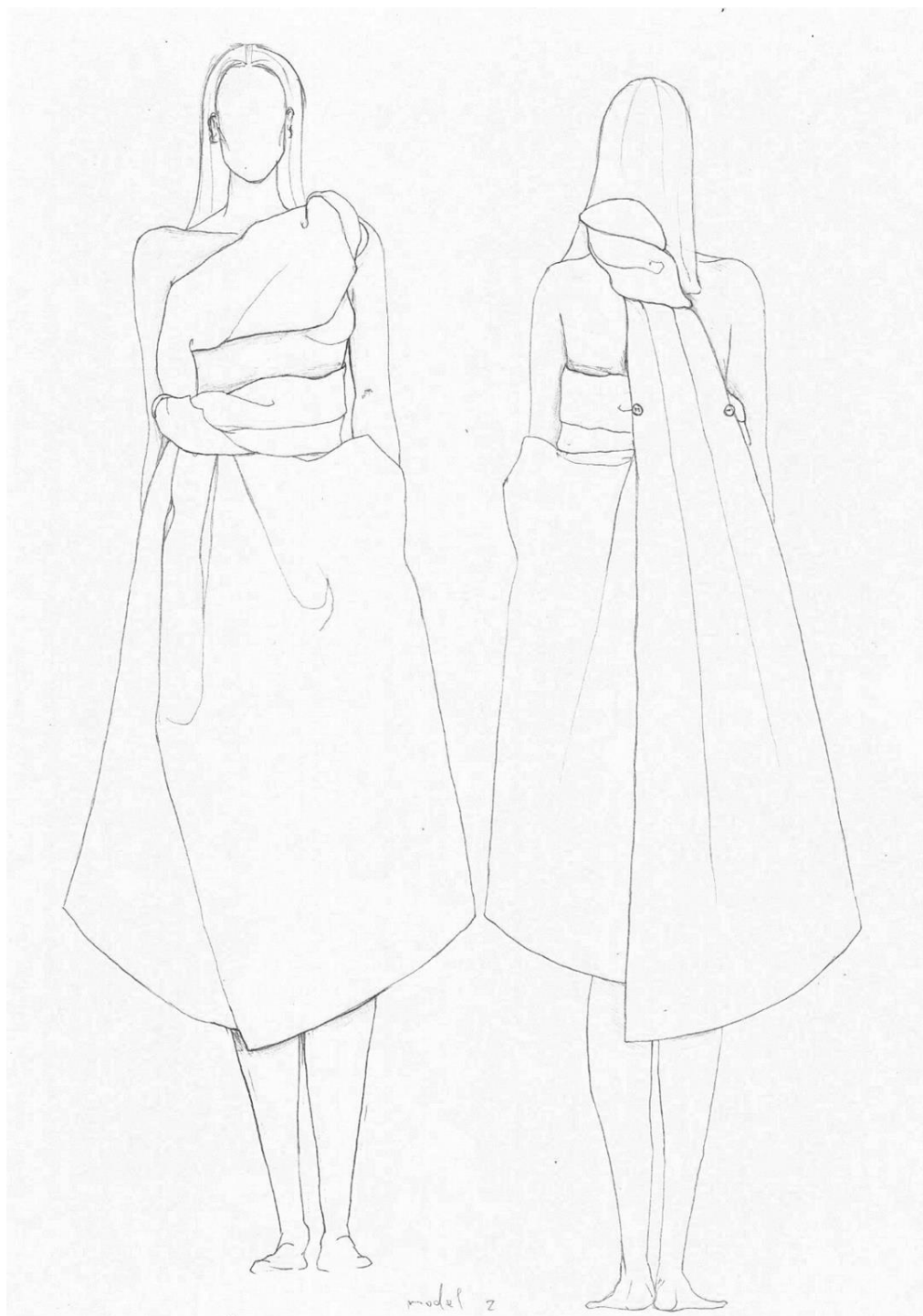

Sl.29.) Projektni crtež D modela

E) Peti model kolekcije sastoji se od 5 koraka omatanja. Model je izrađen od pastelno roza satena, dužine 2.5 m. Na stražnjim bočnim stranama nalaze se dva gumba koji drže materijal na mjestu. Za ovaj model također je potreban pojas oko struka.

prednji dio

stražnji dio

Sl.30.) Projektni crtež E modela

F) Šesti model kolekcije sastoji se od 5 Koraka omatanja. Model je izrađen od pastelno ljubičaste viskoze. Dužina materijala od kojeg je model izrađen iznosi 3 m.

Sl.31.) Projektni crtež F modela

G) Sedmi model kolekcije sastoji se od 3 koraka omatanja. Model je izrađen od pastelno ljubičastog benettona. Dužina materijala koja se koristi za izradu ovog modela iznosi 4 m. Za ovaj model potreban je pojas oko struka.

prednji dio

stražnji dio

Sl.32.) Projektni crtež G modela

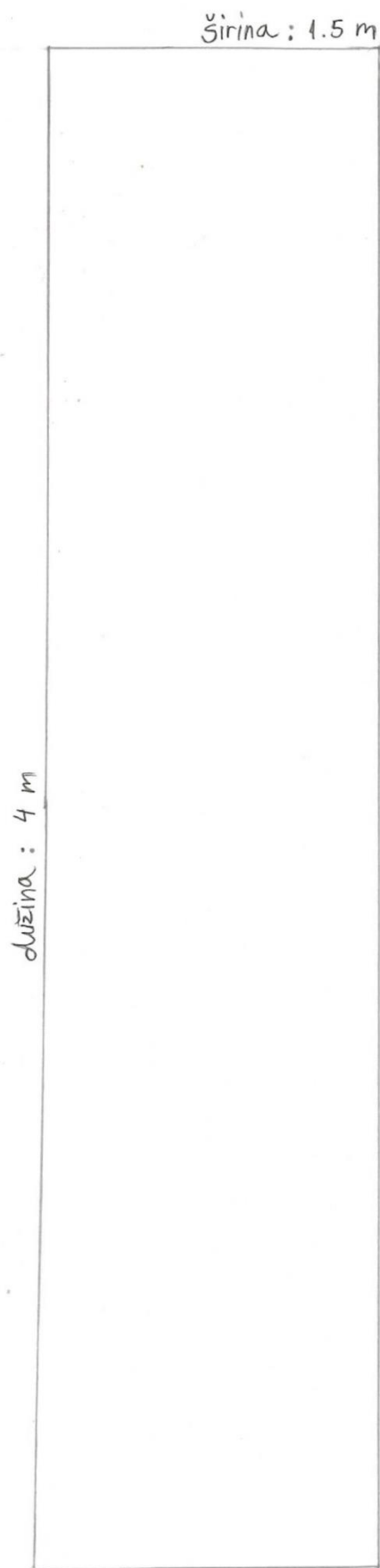
7.5 Konstrukcija odabranog modela

Za ovaj zadatak odabrala sam model G. Odlučila sam primijeniti zero waste koncept krojenja. Stoga za ovaj dio zadatka složenija konstrukcija i modeliranje nije potrebno. Prikazat će se dužina i širina materijala koji će se koristiti za izradu odabranog modela. Te će se prikazati i opisati potrebni koraci omatanja. Za izradu odabranog modela koristi se pastelno ljubičasti benetton.

Sl.33.) Projektni crtež G modela

U nastavku slijedi prikaz omjera materijala koji se koristi za izradu izabranog G modela:

Sl.34.) Omjer materijala za odabrani model

7.6 Izrada odabranog modela

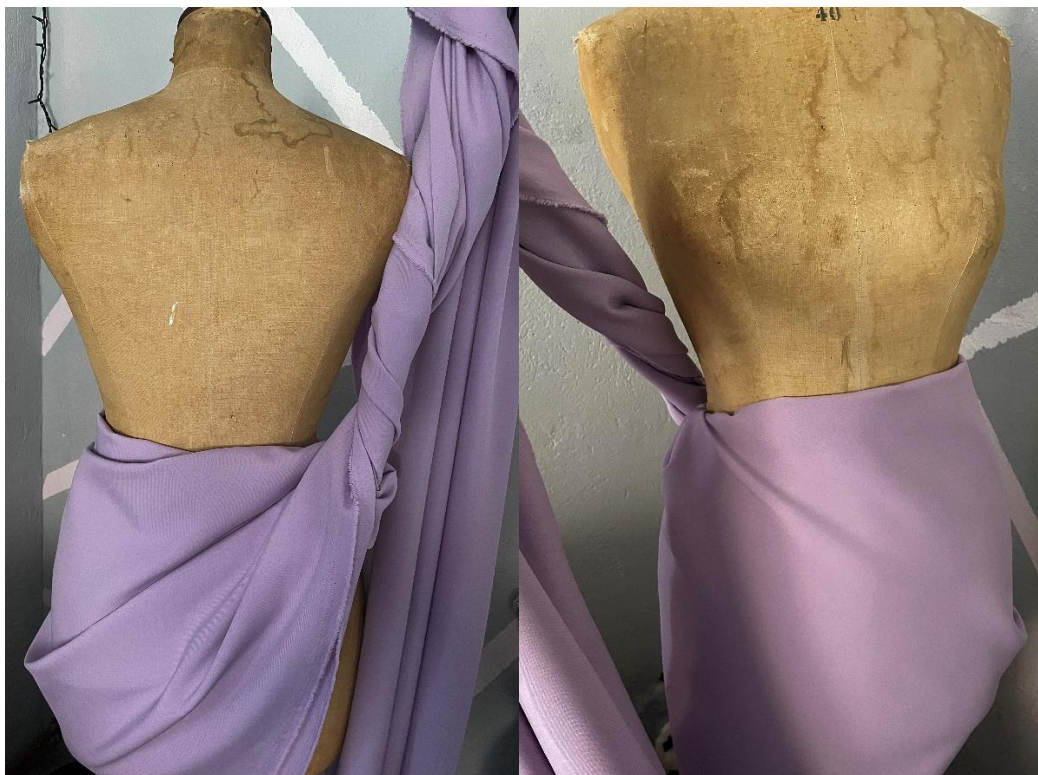
Za izradu odabrala sam G model iz kolekcije. Odabrani model izrađen je u 3 koraka omatanja. Te za njega je potreban pojas oko struka. Model je izrađen od pastelno ljubičastog benettona, te dužina tog materijal iznosi 4 m. Koraci i objašnjenja omatanja prikazat će se na slikama u nastavku:

1. KORAK: postaviti pojas oko struka, nakon toga jedan kraj materijala se presavije na pola. Presavijen kraj podvrne se u pojas.

Sl.35) Prikaz prvog koraka omatanja

2. KORAK: preostali dio tkanine se prebaci na stražnji dio struka, nakon toga preostali dio se uvrne.

Sl.36.) Prikaz drugog koraka omatanja

3. KORAK: uvrnuti dio se odostraga prebaci preko prednjeg lijevog ramena, tako da preostali dio materijala pada preko leđa.

Sl.37.) Prikaz trećeg koraka omatanja

Završni izgled odabranog modela:

Sl.38.) Prikaz gotovog modela

Sl.39.) Prikaz gotovog modela na stvarnoj osobi

Uz ovaj završni model može se kombinirati: top bez naramenica (prikazan na slici 39.), uska suknja ili kratke uske hlače u bojama koji se poklapaju s modelom, također se može dodati nakit na rukama.

ZAKLJUČAK

Sari kao Sari u Indijskoj tradicionalnoj kulturi i životu ima značajno veliku ulogu gdje svojim raznolikim bojama, motivima i uzorcima prenose nekadašnji život i povijest Indije na odjeću. Stoga stanovnici Indije prakticiraju nošenje tradicionalnih Sarija kako bi očuvali svoju povijest i tradiciju.

Kad bi provirili duboko u povijest Sarija i njegove izrade iznenadili bi se koliko se truda i ručnog rada uložilo u izradu samo jednog Sarija, te koliko detalja je potrebno da se prikažu svi značajni motivi koje su koristili. Za izradu ovog rada inspiriralo me broj različitih načina omatanja Sarija koji se proteže na više od 80 načina omatanja. Te kakav oblik materijal može dati slaganjem i omatanjem oko tijela. Istražila sam i proučila nove načine omatanja, te istražila koji materijali bi omogućili zanimljiv draperiju i kako bi to izgledalo na tijelu. Za izradu kolekcije odabrala sam 4 dostupna materijala koji imaju različit pad i sastav, a to su benetton, saten, šifon, viskoza. Kolekcija se sastoji od pastelnih tonova boja. Pošto se danas sve više govori o velikoj količini otpada materijala koji dolaze od fast fashion proizvodnje, odlučila sam povezati problem sa bacanjem otpada, te bacanjem viška materijala nastalog u proizvodnji, koji se koristi za izradu takvih istih materijala sa zero waste pokretom koji ima cilj smanjenja štetnog otpada. Stoga sam primijenila održiv način dizajniranja odjeće na način da se gdje se cijeli materijal iskorištava, a iz jednog komada materijala se različitim načinima omatanja može dobiti više različitih modela.

LITERATURA

- [1] Lynton, L.: The Sari, styles-patterns-history-techniques, Thames and Huston Ltd, London, 1995.
- [2] Katiyar, V.S.: Indian Saris, Traditions-Perspectives-Design, Wisdom Tree, Ahmedabad, 2009.
- [3] Jain, R.: 11 Traditional Saree- draping styles from India, The Culture trip ;<https://theculturetrip.com/asia/india/articles/11-traditional-saree-draping-styles-from-india/>, od 16. veljača 2018.
- [4] Textile Industry: 6 Different ways to drape a Sare;<https://www.textileindustry.net/different-ways-to-drape-a-saree/>, (26.04.2023.)
- [5] Curry K.: Everything you need to know: Sari silk ribbon yarn, The Darn Good;<https://www.darngoodyarn.com/blogs/darn-good-blog/the-story-behind-sari-silk-ribbon>, od 20. srpanj 2022.
- [6] Raniwala, P.: What goes into the making of a pure gold zari sari?, Vogue India;<https://www.vogue.in/content/how-is-pure-gold-silk-saree-made-swati-sunaina>, od 18. travanj 2019.
- [7] Different: Zero waste Hrvatska-koncept života s manje smeća; <https://different.hr/zero-waste-hrvatska/>, (28.06.2023.)
- [8] Eco.cycle: What is zero waste?;<https://ecocycle.org/learn-about-zero-waste/what-is-zero-waste/> (25.05.2023.)
- [9] Hamid, S., Skinder, B.M., Bhat, M.A., Chapter 8: Zero waste: A sustainable approach for waste management, University of Kashmir,134-149, 2020.
- [10] Mosuna.com.hr: Moda i održivost; <https://mosuna.com.hr/moda-i-odrzivost/>, (16.06.2023.)
- [11] GRAZIA Hrvatska: Još snažniji održivi naponi popularnog high street brenda; <https://grazia.hr/jos-snazniji-odrzivi-naponi-popularnog-high-street-brenda/> od 16. rujna 2020.

[12] Circular Systems: Transforming left-overs from crops into scalable high-value natural fiber; <https://circularsystems.com/agraloop>, (23.7.2023.)

Slike

1. Wikipedia: Sari; <https://en.wikipedia.org/wiki/Sari>, (13.03.2023.)
2. Wikipedia: Sari; <https://en.wikipedia.org/wiki/Sari>, (13.03.2023.)
3. Klarić, E.: Dudov svilac, Gospodarski list; <https://gospodarski.hr/rubrike/ostalo/dudov-svilac/>, od 17. veljače 2022.
4. Curry K.: Everything you need to know: Sari silk ribbon yarn, The Darn Good; <https://www.darngoodyarn.com/blogs/darn-good-blog/the-story-behind-sari-silk-ribbon>, od 20. srpanj 2022.
5. Curry K.: Everything you need to know: Sari silk ribbon yarn, The Darn Good; <https://www.darngoodyarn.com/blogs/darn-good-blog/the-story-behind-sari-silk-ribbon>, od 20. srpanj 2022.
6. Raniwala, P.: What goes into the making of a pure gold zari sari?, Vogue India; <https://www.vogue.in/content/how-is-pure-gold-silk-saree-made-swati-sunaina>, od 18. travanj 2019.
7. Wedding ideas and inspirations: 20+ Brides Who Rocked Sabyasachi Sarees On Their Weddings; <https://wedding-ideas-and-inspirations.blogspot.com/2020/11/20-brides-who-rocked-sabyasachi-sarees.html>, od 08. studenog 2020.
8. Kapoor, A.: 8 Dehumanising Customs Indian Widows Have Faced Through the Years, Vagabomb; <https://vagabomb.com/think/8-absurd-customs-indian-widows-have-faced-through-the-years/>, od 24. lipnja 2016.
9. Sundari Silks: The Great Indian Fabric - Motifs From South India's Temple Towns, Sundari Silks India; <https://www.sundarisilks.com/blogs/article/the-great-indian-fabric-motifs-from-south-indias-temple-towns>, od 08. svibnja 2020.
10. . Kapila S.: Motifs on Indian textiles, Media India group; <https://mediaindia.eu/culture/motifs-on-indian-textiles/>, od 17. travnja 2017.
11. Kapila S.: Motifs on Indian textiles, Media India group; <https://mediaindia.eu/culture/motifs-on-indian-textiles/>, od 17. travnja 2017.

12. Kapila S.: Motifs on Indian textiles, Media India group;
<https://mediaindia.eu/culture/motifs-on-indian-textiles/>, od 17. travnja 2017.
13. Tariq, S.: 28 Common Motifs used in Indian Textiles, Sewguide;
<https://sewguide.com/motifs-in-indian-textiles/>, od 02. listopada 2022.
14. Kapila S.: Motifs on Indian textiles, Media India group;
<https://mediaindia.eu/culture/motifs-on-indian-textiles/>, od 17. travnja 2017.
15. Kapila S.: Motifs on Indian textiles, Media India group;
<https://mediaindia.eu/culture/motifs-on-indian-textiles/>, od 17. travnja 2017.
16. Utsavpedia: Nivi Style Saree Draping; <https://www.utsavpedia.com/attires/nivi-style-saree/>, (23.5.2023.)
17. Yashita: North Indian Sarees – Try These 15 Eye-Catching Designs, Styles at life;
<https://stylesatlife.com/articles/north-indian-sarees/>, od 18. svibnja 2021.
18. Agnihotri, A.: From Maharashtrian to Nivi drape: 6 stunning traditional saree draping styles from states of India, Hindustan times;
<https://www.hindustantimes.com/lifestyle/fashion/from-maharashtrian-to-nivi-drape-6-stunning-traditional-saree-draping-styles-from-states-of-india-101673942820065.html>, od 17. siječnja 2023.
19. Anusha: 11 Traditional Saree Draping Styles from India, Madfoxy;
<https://madfoxy.com/13-traditional-saree-draping-styles-from-india/>, od 1. travnja 2021.
20. Anusha: 11 Traditional Saree Draping Styles from India, Madfoxy;
<https://madfoxy.com/13-traditional-saree-draping-styles-from-india/>, od 1. travnja 2021.
21. Anusha: 11 Traditional Saree Draping Styles from India, Madfoxy;
<https://madfoxy.com/13-traditional-saree-draping-styles-from-india/>, od 1. travnja 2021.
22. Anusha: 11 Traditional Saree Draping Styles from India, Madfoxy;
<https://madfoxy.com/13-traditional-saree-draping-styles-from-india/>, od 1. travnja 2021.
23. Anusha: 11 Traditional Saree Draping Styles from India, Madfoxy;
<https://madfoxy.com/13-traditional-saree-draping-styles-from-india/>, od 1. travnja 2021.
24. Moodboard za kolekciju „Ne bacaj, omotaj se“
25. Skice za kolekciju

26. Projektni crtež A modela
27. Projektni crtež B modela
28. Projektni crtež C modela
29. Projektni crtež D modela
30. Projektni crtež E modela
31. Projektni crtež F modela
32. Projektni crtež G modela
33. Projektni crtež G modela
34. Omjer materijala za odabrani model
35. Prikaz prvog koraka omatanja
36. Prikaz drugog koraka omatanja
37. Prikaz trećeg koraka omatanja
38. Prikaz gotovog modela
39. Prikaz gotovog modela na stvarnoj osobi